

А. Темиргалинова

«Торайғыров университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамы,
Қазақстан, Павлодар қ.
e-mail: Assolalieparusa@mail.ru

УНИВЕРСИТЕТТІҢ ПОЛИЭТНИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КОММУНИКАТИВТІК-ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Гуманитарлық білім беруде коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктің (латын тілінен *competentia* – берілген тұлғаның білімі, тәжірибесі бар мәселелер кешені), олардың мазмұны, қызметтері мен адам өміріндегі рөлін анықтау мақсатында зерттеулер жүргізілуде. Адамның әлеуметтік болмыс ретінде қоғамдағы өмір сүруінің негізі оның коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігі болып табылады. Егер өмірлік іс-әрекет адамдардың қарым-қатынасымен, өзара әрекеттестігімен, өзара түсіністігімен тығыз байланысты екенін ескерсек, Қазақстан Республикасы көпұлтты мемлекет болып табылады және коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік аса маңызға ие. Халықтардың әл-ауқаты мен әлеуетін ескермей, адам құқықтары мен бостандықтарын сақтаудың дамыған жүйесінсіз, барлық этноұлттық әртүрліліктің мүдделері мен серіктестігінің теңгерімі арқылы бірлікті нығайтпайынша нәтижеге жету мүмкін емес. Сөйтіп, қазіргі білім беру, бір жағынан, ұлттық сананы тәрбиелеуді, ұлттың рухани өмірін (туған жер, отбасы, ана тілі, халық) айқындайтын киелі ұғымдарды болашақ ұстаздардың санасына сіңіруді орынды ұштастыруы керек, оның (тарихы, сенімі, этностың рухани мәдениеті және т.б.). Екінші жағынан, білім адамның «Мен – әлеуметтік топ – қоғам – әлемдік өркениет» жүйесінде толеранттылық рухында өзара әрекеттесу негізінде әлемдік мәдениеттің өткені мен бүгінгіне енуіне, өзара сыйластық, мәдениеттер диалогы, ашық қарым-қатынасқа қолайлы жағдай туғызады. Қазақстан қоғамының өміріндегі маңызды рөлі этноұлттық тұжырымдамаға тиесілі, ал оның дамуында көпұлтты ел азаматының рухани егеменді және әлеуметтік жауапты тұлғасын қалыптастыруда білім беру ерекше рөл атқарады, ата-бабаның рухани дәстүрі, қазақ этностарының өмір сүруінің көпғасырлық тарихында қалыптасқан құндылықтарды қорғай отырып, қазіргі уақытта көпұлтты кеңістікте коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік өзекті тақырыптардың бірі болып табылады.

Түйін сөздер: коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік, этнопедагогика, коммуникация, құзыреттілік, жоғары білім, болашақ мұғалімдер, көпэтникалық орта, этнос.

A. Temirgalinova

Toraigyrov University, Kazakhstan, Pavlodar
e-mail: Assolalieparusa@mail.ru

Formation of communicative and ethno-pedagogical competence of future teachers in the poly-ethnic educational environment of the university

The article deals with humanitarian knowledge, which is studied by identifying the so-called communicative-ethno-pedagogical competence (from Latin *competentia* - a range of issues in which a given person has knowledge, experience), its content, functions and role in human life. In our opinion, the basis of a person's life in society, as a social being, is his/her communicative and ethno-pedagogical competence. If, in essence, we take into account that life activity is inextricably linked with communication, interaction, mutual understanding of people, then, as experience shows, in a multinational state, which is the Republic of Kazakhstan, we should talk about communicative and ethno-pedagogical competence. Without taking into account the well-being and potential of peoples, without the so-called developed system of observance of human rights and freedoms, without strengthening unity through a balance of interests and partnership of all ethno-national diversity, it is impossible to achieve a result. And thus, as it is, modern education should reasonably combine, on the one hand, the education of national self-consciousness in people, the rooting in the minds of future teachers of sacred concepts that determine the spiritual life of the nation (homeland, family, native language, people, its history, faith, spiritual culture of the ethnic group, etc.). On the other hand, as proven by experience, education should thus create favorable conditions for the inclusion of a person in the past and present of world culture based on human interaction in the system "I - social group - society - world civilization" in the spirit of

tolerance, mutual respect, dialogue of cultures, open communication. Increasingly important in the life of Kazakhstani society, as time shows, belongs to the ethno-national concept, and education plays a special role in the formation of a spiritually sovereign and socially responsible personality of a citizen of a multi-ethnic country, based in its development on the spiritual traditions of ancestors, protecting the values developed in centuries-old history life-creation of Kazakh ethnic groups.

Key words: communicative-ethnopedagogical competence, ethnopedagogics, communication, competence, higher education, future teachers, polyethnic environment, ethnos.

А.К. Темиргалинова

НАО «Торайгыров университет», Казахстан, г. Павлодар
e-mail: Assolalieparusa@mail.ru

Становление коммуникативно-этнопедагогической компетентности будущих педагогов в полиэтнической образовательной среде вуза

В статье рассматривается гуманитарное знание, которое исследуется по выявлению так называемой коммуникативно-этнопедагогической компетентности (от лат. Competentia – круг вопросов, в которых данное лицо обладает познаниями, опытом), их содержания, функций и роли в жизнедеятельности человека. По мнению автора, основой жизнедеятельности человека в обществе, как мы думаем, как существа социального, становится его коммуникативно-этнопедагогическая компетентность. Если в сущности учесть, что жизнедеятельность неразрывно связана с общением, взаимодействием, взаимопониманием людей, то, как показывает опыт, в условиях многонационального государства, каковой является Республика Казахстан, следует говорить о коммуникативно-этнопедагогической компетентности. Без учета самочувствия и потенциала народов, без так называемой развитой системы соблюдения прав и свобод человека, без укрепления единства за счет баланса интересов и партнерства всего этнонационального многообразия невозможно достичь результата. Таким образом, как есть, современное образование должно разумно сочетать, с одной стороны, воспитание национального самосознания у людей, укоренение в сознании будущих педагогов священных понятий, определяющих духовную жизнь нации (родина, семья, родной язык, народ, его история, вера, духовная культура этноса и др.), с другой стороны, как доказано опытом, образование должно создать таким образом, благоприятные условия для включения человека в прошлое и настоящее мировой культуры на основе взаимодействия человека в системе «Я – социальная группа – общество – мировая цивилизация» в духе толерантности, взаимоуважения, диалога культур, открытой коммуникации. Все более важное значение в жизни казахстанского общества, как показывает время, принадлежит этнонациональному понятию, а образованию принадлежит особая роль в формировании духовно суверенной и социально ответственной личности гражданина полиэтнической страны, опирающейся в своем развитии на духовные традиции предков, защищающей ценности, выработанные в многовековой истории жизнотворчества казахстанских этносов.

Ключевые слова: коммуникативно-этнопедагогическая компетентность, этнопедагогика, коммуникация, компетентность, высшее образования, будущие педагоги, полиэтническая среда, этнос.

Кіріспе

Қазір білім беру саласындағы көптеген зерттеулер болашақ мұғалімдерді көпұлтты ортада тәрбиелеуге бағытталған. Адам – рухани және биоэолеуметтік тіршілік иесі, ол өзінің рухани тамырын, тілін, мәдениетін білуі керек. Осының негізінде ғана ол басқа халықтардың мәдениетін түсіне алады, адамзаттық құндылықтарды қабылдап, бойына сіңіре алады.

Қазіргі кезде көпұлтты елдерде халықтық дәстүр мен әдет-ғұрыптарды жаңғырту арқылы болашақ ұстаздардың бойына руханият қағидаларын қалыптастыруға, оны жалпы адамзаттық құндылықтар: бейбітшілік, табиғат, сұлулық, адамгершілік қасиеттерді бойына сіңіруге бағыттауға тырысуда.

Этнопедагогика сөзі грек сөздерінен тұрады: «этно» – халыққа қатысты мағынасы бар күрделі сөздердің бірінші бөлігі және «пайдогос» – мектеп меңгерушісі. Ежелгі Грекияда олар баланы мектепке ертіп баратын құлды атады. Бірте-бірте бұл сөз сәл басқаша мағынаға ие болды. Оларды адамның рухани және физикалық дамуын бағыттау үрдісі деп атай бастады.

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктің өзектілігі мен маңыздылығы оның гуманитарлық ғылыми білімнің дамуының негізгі тенденцияларының бірі – тұлғаның жан-жақты жүйелік идеясын қалыптастыру мақсатында ғылыми салалардың интеграциясын көрсетуімен байланысты этнопедагогикалық әсер ету объектісі.

Қазіргі уақытта өзекті және маңызды ғылыми бағыттар білімнің әртүрлі салаларының шекарасында жиі пайда болуда. Өнімді ғылыми бағыттардың бірі қоғамдағы өзара іс-қимыл мәселелерімен айналысатын көптеген ғылымдардың: әлеуметтік психология, этнология, мәдениеттану, саясаттану, этнография, әлеуметтану, педагогика, лингвистика және өзге де гуманитарлық ғылымдардың жетістіктерін ескеретін коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік болып табылады. Бұл бағытты қалыптастыру және дамыту қажеттілігі қоғамның әртүрлі мәдени және тілдік аудандардағы этносаралық және мәдениетаралық қарым-қатынас тетіктері мен жағдайларына деген қызығушылығының артуымен байланысты. Тиімді этносаралық коммуникация жанжалдардың алдын алуға және түрлі консенсустарды табуға мүмкіндік береді. Осыған байланысты жаһандық әлемде маңызды мәнге ие.

Қазақстан Республикасы өзінің кең байтақ жерімен, бай тарихымен және мәдениетімен ғана емес, сонымен қатар халқының этникалық және діни алуантүрлілігімен де ерекшеленеді. 100-ден астам ұлт пен барлық әлемдік конфессиялардың өкілдері Қазақстанның көпұлтты халқын құрайды. Осыған байланысты әлемдік білім беру кеңістігіне кірігу тұрғысынан еліміздің болашақ мұғалімдерінің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру үдерісін күшейту қажеттілігі туындап отыр. Сондықтан бұл тақырып өзекті болып есептеледі.

Қазіргі таңда жаһандану заманында, атап айтқанда, Қазақстан Республикасында жоғары оқу орындарының студенттері – болашақ ұстаздар арасында коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілікті қалыптастыру мәселесі барған сайын тереңдей түсуде.

Әр халықтың тарихы, ауыз әдебиеті, этникалық рәміздері, салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, рухани-адамгершілік құндылықтары көрініс тауып, бүгінгі күнге дейін ең жақсы жалпыадамзаттық құндылықтар мен қасиеттерді қалыптастырады. Университеттің көпэтносты білім беру ортасында болашақ мұғалімнің көпөлшемді дамуының маңызды бөлігі коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктерді қалыптастыру үрдісі, атап айтқанда, этностың мәдени құндылықтарын, дәстүрлерін, әлеуметтік нормаларын беру болып келеді. Өкілі болып табылатын және ортасында өмір сүретін топ көп өлшемді процестің ажырамас бөлігі болып есептеледі.

Материалдар мен әдістер

Бұл арада үшінші мыңжылдықтағы адамзат алдында таңдау тұр: мәдениеттердің жақындасуы мен ассимиляциясы, адамзатты біртұтас әмбебап мәдениеті бар ұлттық емес қоғамға не айналдырады? – деген сұрақ туындайды. Әлде адамзат тек этностың ғана емес, бүкіл адамзаттың игілігі мен байлығы болып табылатын төл мәдениетті сақтау жолына түсе ме?

XX ғасырдың 70 жылдарында этнопедагогиканы бұқараның ұрпақ тәрбиелеудегі тәжірибесі, олардың педагогикалық көзқарастары туралы ғылым, күнделікті өмір педагогикасы, отбасы, ру, ұлт және ұлт педагогикасы туралы ғылым деп анықтады (А.В. Нестеренко, 2001: 28). [1].

Бірақ одан кейінгі жылдары, XX ғасырдың аяғында ғалымдар коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік – олардың қалыптасуы мен дамуының жалпы заңдылықтарын және қазіргі жоғары оқу орындарында пайдалану мүмкіндіктерін анықтау мақсатында халық мәдениеті мен халық педагогикасын зерттейтін дағдылар мен білімдер деген жаңа ұғым берді. Оның объектісі – халық мәдениеті мен халық педагогикасы шынайы дүниенің, шын мәнінде, бар шындықтың объектісі ретінде болды (С.Н.Федоров, 2006: 33) [2].

Қазақстан Республикасының тәуелсіздік алған жылдары негізінен әлемдік стандарттарға сәйкес келетін білім беру жүйесі дамыды. Мемлекетке ойшыл, белсенді өмірлік ұстанымы бар, өз көзқарасын өркениетті түрде қорғай алатын адамдар қажет. Жоғары оқу орнының міндеті – болашақ ұстаздарды, өз ұлтының белгілі бір мәдениетіне және тек еліміздің ғана емес, дүние жүзіндегі этностардың мәдениетін танып-білетін азаматтарды дайындау. Көп ұлтты білім беру ортасында толерантты тұлғаның қалыптасу үрдісін бірқатар ғалымдар (В.Н. Гуров, Б.З. Вульф, В.Н. Галяпина, т.б.) қарастырады (Л.В. Коновалова, 2000: 11) [3]. Осыған байланысты, «коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік» түсінігін ашу қажет. «Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік – тұлғаның белгілі бір этникалық мәдениет туралы объективті идеялар мен білімдер жиынтығының болуы кезінде көрінетін, этносаралық түсіністік пен өзара әрекеттестіктің тиімді болуына ықпал ететін дағдылар, қабілеттер мен мінез-құлық арқылы жүзеге асатын қасиеті» (Б.С. Кукуши, 2000: 18) [4]. «Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік – адамның бас-

қа этникалық қауымдастық өкілдерімен өзара әрекеттесу ерекшеліктері мен жағдайларын, қарым-қатынастарын дұрыс бағалауға, өзара әрекеттестіктің адекватты нысандарын табуға мүмкіндік беретін білім, білік және дағдыларды таныту дәрежесі. Келісім мен өзара сенім атмосферасы» (Т.Х. Поштарева, 2005: 35-42) [5].

Әдебиетке шолу

Ғылыми әдебиеттерде дәстүрлердің мәнін анықтау мәселесіне қатысты негізгі үш көзқарас бар: бірінші көзқарас өкілдері (Е.А.Баллер, В.Д.Плахов, Е.С.Маркарян және т.б.) дәстүрді жалпы әлеуметтік-мәдени сабақтастықпен сәйкестендіреді; екінші көзқарас өкілдері (С.А.Арютюнов, В.М.Бромлей, И.В.Суханов және т.б.) «дәстүр» ұғымын қоғамдық сана саласымен шектейді; Үшінші көзқарас өкілдерінің пікірінше (Л.П.Буева, В.В.Власов, В.А.Кочетов және т.б.) салт-дәстүрлер жеке тұлғаның әлеуметтену құралы болып табылады (В.Н.Гуров, Б.З.Вульф, В.Н.Галяпина, 2004: 108) [6].

Әсіресе, А.К.Әлиевтің, С.М.Арутюнян, И.В.Суханова, Н.С.Сәрсенбаева және т.б., оларда халықтық дәстүрлердің пайда болуы мен дамуы терең және жан-жақты зерттеледі (Ф.Н. Алипханова, 2009: 21-25) [7].

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде дәстүрлердің тұлғаның қалыптасу процесіне әсері мәселесі әртүрлі позициялардан зерттелді: дәстүрлердің әлеуметтік тәжірибені жас ұрпақтың бойына сіңіруіндегі рөлі (Л.П. Буева, Г.Ф. Филонов, Н.Д. Хмель және т.б.), дәстүрлер тұлға дамуының әлеуметтік факторларының бірі ретінде (Б.З. Вульф, В.С. Ильин және т.б.), дәстүрлер отбасының педагогикалық процесінің құрамдас бөлігі ретінде (Ю.П. Азаров, Б.Р. Айтмамбетова, Г.К. Байделдинова және басқалар) (Т.А. Левченко, Л.Е. Агеева, Е.Н. Агранович, 2013: 88) [8].

Г.М. Андреева атап өткендей, «Қоршаған ортаға бейімделу, адамның қажеттілігі болмақ, бірақ ол жаңа жағдайда күрт өзгереді: күрделі әлемде азды-көпті барабар түсіндіре алу арқылы ғана шарлауға болады. Сондықтан ол адамның басқа адамдармен, әлеуметтік институттармен қарым-қатынасының алуан түрлілігін және әлеуметтік құбылыстардың күрделі мозайкасын түсінуге тән белгілерді сипаттайды». Бұл міндетті әлеуметтік таным психологиясы ретінде шешіп, С. Фиске мен С. Тейлор, А. Тешвил С. Московиси, Ф. Серафик және В. Деннон сияқты ғалымдар танытты (Г.М. Королева, 2011: 280-283) [9].

Соңғы онжылдықтарда коммуникативтік-этнопедагогикалық теориялардың саны мен әртүрлілігі айтарлықтай өсті. Кейбір теориялар жалпы коммуникативті-этнопедагогикалық жүйелердің қызметін және олардың қоғамға әсерін түсіндіруге тырысса, басқалары коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілікті қолдану мен рөлін тар, жеке деңгейде түсіндіреді.

Болашақ мұғалімдердің кәсіби дамуы мен өзін-өзі тәрбиелеу теориялары В.И. Андреев, В.Б. Арюткин, Е.В. Головнев, С.Б. Эльканов, Н.С. Копейна, В.А. Кулько, С.В. Кульневич, Н.В. Кухарев, Ш.М. Мұхтарова, О.Ю. Петрова, П.Е. Рыженков және т.б. еңбектерінде ашылған (Т. Рюлькер, 1993: 53-69) [10], (Г.Д. Дмитриев, 1999: 37) [11], (Г.В. Палаткина, 2003: 339-341) [12].

Қазақ ғалымы З.Б. Қабылбековтің пікірінше, қазақ халық педагогикасында көпмәдениетті тұлғаны қалыптастыру идеясы әрқашан орын алған. Қазақстан Республикасының тағы бір ғалымы Ж.Ж. Наурызбай бүгінгі таңда жоғары оқу орындарында көп мәдениетті білім беру мәселелері өзекті деп есептейді.

Нәтижелер және талқылау

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік адам білімінің әртүрлі салаларын қамтиды. Әлеуметтік көрініс тұрғысынан қарағанда, коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік ішінара философия тарихының, психологияның, этнографияның, социологияның және т.б. тарихының пәндік саласына кіреді.

Біздің ойымызша, коммуникативтік-этнопедагогикалық білім мазмұнына келесі ұғымдар кіреді: шындық және дүниенің жалпы этникалық бейнесі туралы; дәстүрлі этникалық мәдениеттердің әртүрлілігі мен ерекшелігі және олардың өзара әрекеттесуі; этникалық топтың субъектілері арасындағы қатынастарды реттеу тетіктері; салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, халықтық этикет, қоғамдық пікір адамның адамгершілік мінез-құлқын реттеуші ретінде; идеалдар мен рухани-адамгершілік құндылықтар туралы; генетика туралы; тіл туралы; ең жоғары құндылық ретінде адам туралы; дін туралы; адам болмысының негізі ретіндегі еңбек туралы; адамзаттың мекені ретінде жер туралы; адам табиғаттың бір бөлігі ретінде; ұрпақтар сабақтастығы туралы; ата-бабалар культі туралы; тұрақты құндылық ретінде отбасы туралы; отбасылық қатынастар жүйесі туралы; этноәлеуметтік орта және әлеуметтік рөлдердің мәні туралы; отбасы мен қоғамдағы мінез-құлық нормалары мен ережелері

туралы; адамның өзіне, отбасы мүшелеріне, басқа адамдарға және т.б. қарым-қатынасы туралы. Бұл білім үш қызмет атқарады:

– Бұл білімнің *бірінші қызметі* – ол шындық пен дүниенің жалпы этникалық бейнесі туралы идеялардың негізі ретінде қызмет етеді. Сонымен бірге әлемнің этникалық картинасы бірқатар мәдени-этнологиялық көзқарастардың орталық концепциясы қызметін атқарады, оған сәйкес белгілі бір қоғамның (этникалық қауымдастықтың) мүшелері біртұтас когнитивтік бағытты ұстанады. Болашақ мұғалімдердің этникалық дүниетанымын қалыптастыруда бұл білім тобының рөлі орасан зор және оларды этникалық тәрбие мазмұнына енгізу қажет;

– білімнің *екінші қызметі* олардың адамның іс-әрекетінің-практикалық немесе рухани бағытты анықтаудағы бағдар ретіндегі рөлінен тұрады және олар шындық объектілеріне деген көзқарасты қалыптастырудың негізі ретінде қызмет етеді. Осы қызметке сәйкес этникалық тәрбие құралдарының жүйесі бөлінеді: тәрбиелік дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, рәсімдер, этноәлеуметтік рөлдердің негізін құрайтын ережелер;

– *үшінші қызмет* туыстық қатынастардың күрделі жүйесін, этностың субъектілері арасындағы қарым-қатынасты реттеудегі этноәлеуметтік рөлдердің мәнін және олардың мән-мағынасын білуде, өзінің ата-тегін білуде жатыр. Ғалымдардың бұл білім тобының негізі салт-дәстүрдің өзегін құрайтын нормалар жүйесімен реттелетін туыстық қатынастардың тәрбиелік мәні туралы идеясы болып табылады (П.Ф., 2000: 18) [13], (Ю.Г.Фокин, 2002: 218-228) [14], (З.Б.Қабылбекова, 2000: 55) [15], (Ж.Ж.Наурызбай, 2001: 35) [16], (К.А.Абулханова-Славская 1980: 105) [17].

Белгілі бір этностың этникалық мәдениетінің құндылықтарын пайдалану болашақ мұғалімдердің

дердің әлеуметтік, рухани, адамгершілік және физикалық дамуына әсер етуге мүмкіндік береді.

Халықтың этномәдени бірегейлігі оның тарихында, мәдениетінде болған оқиғаларды білу, қалыптасқан рухани құндылықтарға адалдық, халық қаһармандарын қастерлеу нәтижесінде қалыптасады. Ол ұлттың еркін және ерікті тіршілік процесінде қалыптасады.

Бұл жұмыс өзінің жаңашылдығымен ерекшеленеді, өйткені, педагогика мен мәдениеттану тоғысында мәдениеттер диалогы мәселесі қарастырылады. Тұжырымдамалық тұрғыда коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік құбылысының педагогикалық категория ретіндегі сипаттамасын жаңа деп қарастыру керек, оны біз құбылыстың мәні, оның мазмұны, мақсаты, қалыптасу механизмдері мен формалары, тиімділік критерийлері мен призмасы арқылы қарастырдық. Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік тұлғаның интегративті қасиеті ретінде объективті идеяларда, этникалық мәдениеттер туралы білімдерінде, этносаралық түсіністік пен өзара әрекеттестіктің тиімді болуына ықпал ететін дағдылар, қабілеттер мен мінез-құлықтардан көрінетін полиэтникалық білім беру барысында қалыптасатынын анықтадық.

Этномәдени білім беру – әлемдік мәдениет құндылықтарын игере отырып, жеке тұлғаны ана тілі мен мәдениетімен таныстыру арқылы этномәдени болмысын сақтауға бағытталған білім.

Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру деңгейлерін анықтау үшін пәнаралық оқу бағдарламасы әзірленді. Зерттеу базасы: эксперименттік-іздістіру жұмыстары Торайғыров атындағы университет базасында, Қазақстан Республикасының Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ. 2 топ қабылданды: эксперименттік 79 студент және бақылау 79 студент.

1-кесте. Университеттің көп ұлтты жағдайында болашақ мұғалімдердің коммуникативті және этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы сандық көрсеткіштерінің диагностикалық картасы

Университеттің көп ұлтты жағдайында болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру критерийлері мен көрсеткіштері		Деңгей	Эксперименталды топ		Бақылау тобы	
			Экспериментке қатысушылардың саны	%	Экспериментке қатысушылардың саны	%
1		2	3	4	5	6
Қызметтік-практикалық	Этникалық сәйкестіктің позитивтілігі	төмен	13	16	21	26
		орташа	51	65	43	54
		жоғары	15	19	15	20
	Этникалық толеранттылық	төмен	11	14	22	28
		орташа	51	65	42	52
		жоғары	17	21	15	20

Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілікті қалыптастырудың арнайы бағдарламасы енгізілгеннен кейін

тәжірибенің қалыптастырушы кезеңінде алынған нәтижелерді талдау келесідей есептеулерді жүргізуге мүмкіндік берді.

2-кесте. Қалыптастырушы эксперименттен кейінгі университеттің көпұлтты жағдайында болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастырудың сандық көрсеткіштерінің диагностикалық картасы

Көп ұлтты ортада болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру критерийлері мен көрсеткіштері		Деңгей	Эксперименталды топ		Бақылау тобы	
			Қатысушылар саны	%	Қатысушылар саны	%
1		2	3	4	5	6
Қызметтік-практикалық	Этникалық сәйкестіктің позитивтілігі	төмен	3	4	16	20
		орташа	29	37	41	52
		жоғары	47	59	22	28
	Этникалық толеранттылық	төмен	4	5	14	18
		орташа	40	51	39	50
		жоғары	35	45	26	32

Болашақ жоғары оқу орындарының оқытушыларын коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілікке тәрбиелеу оңай іс емес, бірақ орындалатын іс.

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілікті қалыптастыруды мұғалімдердің дәл студенттік шағында жүзеге асырғандары бекер емес, өйткені бұл жаста кәсіби ғана емес, жоғары мәдениетті дағдылар мен білімдер қалыптасады.

Қазақстан Республикасындағы этномәдени білім беру жүйесін дамыту бойынша білім беру мекемелері қызметінің жалпы принциптері:

- Мәдениеттер диалогына құрылған ұлттық білім беру жүйесінің ашықтығы;
- Қазақстанға тән этносаралық және ішкі интеграция процестерін, әрбір халық пен этностардың этномәдени ерекшеліктерін ескеру;
- Қазақстанның ұлттық құндылықтары мен ерекшеліктеріне, тіліне, тұрмысына, салт-дәстүріне, сеніміне, ұлттық мәдениетіне деген құрмет пен қызығушылықты тәрбиелеу;
- Көпмәдениетті және көпэтникалық ортаға бейімделу қабілетін қалыптастыру (С.Н. Артановский, 1988: 31) [18].

Болашақ мұғалімдерге этномәдени тәрбие беру міндеттеріне жатады:

- Елдің мәдениеті мен мәдени әртүрлілігі туралы түсініктерді қалыптастыру;
- Қазақстанда тұратын халықтардың мәдени құндылықтарымен таныстыру, қазақ мәдениетіне бағыт-бағдар берудің жағымды құндылықтарын қалыптастыру;

- Әртүрлі мәдениеттердің тасымалдаушыларымен өнімді өзара әрекеттесу дағдылары мен дағдыларын дамыту;

- ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру;

- кәсіби қызмет саласында коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру (С.А. Арутюнов, 1989: 219) [19].

Қазақстан Республикасындағы көпмәдениетті білім берудің мазмұны көпқырлы және жоғары пәнаралық байланыспен сипатталады, бұл этномәдени білім беру мәселелерін гуманитарлық, жаратылыстану, көркемдік-эстетикалық циклдар мен арнайы оқу пәндерінің бір бөлігі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Жекелеген халықтардың тарихы мен мәдениеті бойынша курстар, түрлі оқу-ағарту шаралары бар. Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдерге этномәдени тәрбие берудің құрамдас бөлігі (В.Ш. Бембеев, В.В. Бембеева, 1992: 91) [20], (А.А. Бодалев, 1983: 65) [21], (Этническая культура, [Электронный ресурс]) [22], (Костина А.В., [Электронный ресурс]) [23], (Зимняя И.А., [Электронный ресурс]) [24], (Студент- Википедия [Электронный ресурс]) [25].

Қорытынды

Осылайша, халық сан ғасырлар бойы болашақ ұстаздардың рухани құндылықтарын қалыптастырудың жүйесін, оларды өмірге, еңбекке баулудың тиімді әдіс-тәсілдерінің мұратта-

рын әзірлеп, көптеген жетістіктерге қол жеткізгенін қорытындылауға болады. Халықтық педагогиканың бай тәрбиелік мүмкіндіктерін білу тек этностардың тарихи жадын түсініп, сақтау үшін ғана емес, оның озық дәстүрлерін бүгінгі педагогикалық тәжірибеде пайдалану үшін де қажет. (Бондаревская Е.В., [Электрондық ресурс]) [26], (Терборн Г., [Электрондық ресурс]) [27], (Мамонова В.А., [Электрондық ресурс]) [28], (Н.Ф. Басова, 2008: 3) [29].

Болашақ ұстаздарды дайындауда этномәдени тәрбиенің алатын орны орасан. Болашақ ұстаз – қоғам мәдениетінің тасымалдаушысы, сондықтан ол этномәдени тұлға болуы керек, оның тұлғалық қасиеттері: әдептілік, төзімділік, ашықтық, мейірімділік, жауап берушілік болады. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін жетілдіру болашақ мұғалімдерді ел халықтарының мәдениетіне қызығушылық пен құрметпен қарауға тәрбиелеу, осы мәдениеттердегі жалпы және ерекшелікті түсінуге қол жеткізу сияқты педагогикалық қызметтің оқу бағдарламаларына бағыттарын енгізуді көздейді. Дүниежүзілік үрдістерді зерттеуге жүйелі көз-

қарас дағдыларын дамыту, оқиғалар мен құбылыстарға әр түрлі көзқарастарды тең және баламалы деп тануға тәрбиелеу қажет.

Болашақ педагогтардың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру алдымен олардың этномәдени эрудицияға және этномәдени ой-өрісіне туған мәдениетімен бірге тұратын халықтардың мәдениетіне қатысты жеке тұлғаның біліміне, дүниетанымдық және мінез-құлық қасиеттеріне қатысты қажетті деңгейде қол жеткізуін, содан кейін көп ұлтты Қазақстанның этномәдениеті, әлемдік қауымдастық мәдениеті туралы қажетті және жеткілікті білім алуын, сондай-ақ этнопедагогикалық, коммуникативтік, этнопсихологиялық дағдыларды игеруін көздейді, дағдыларымен мінез-құлық, әртүрлі мәдениеттер өкілдерімен тиімді өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігінің қалыптасу дәрежесі, ең алдымен, осы білім мен дағдылардың сапасымен анықталатыны анық. Сонымен қатар, коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілікті қалыптастыру адамда өмір бойы жалғасатынын атап өтеміз.

Әдебиеттер

1. Нестеренко А. В. Духовно-нравственное развитие личности на основе русской традиционной культуры в современных социально-культурных условиях: дис. канд. пед. наук. – М., 2001.
2. Федорова С. Н. Формирование этнокультурной компетентности будущих педагогов: автореферат д-ра пед. наук. – М., 2006. – 34 с.
3. Коновалова Л. В. Учитель в многонациональном регионе: Программа спецкурса и методические рекомендации для студентов и молодых педагогов. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2000. – 12 с.
4. Кукуши В. С. Этнопедагогика и этнопсихология: учебник для студентов / В. С. Кукушин, Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000.
5. Поштарева Т. Н. Формирование этнокультурной компетентности // Педагогика. – 2005. – № 3. – С. 35-42.
6. Гуров В. Н., Вульф В. З., Галяпина В. Н. и др. Формирование толерантной личности в полиэтнической образовательной среде: учебное пособие. – М.: Педагогическое общество России, 2004. – 240 с.
7. Алипханова Ф. Н. Этнокультурная компетентность как компонент профессиональной готовности педагога // «Известия ДГПУ». Психолого-педагогические науки. – 2009. – № 3. – С. 21-25.
8. Левченко Т. А., Агеева Л. Е., Агранович Е. Н. Этнокультурная компетентность будущих педагогов: уч. пособие. – Алматы: Изд-во «Кыздарун-ти», 2013. – 232 с.
9. Королева Г. М. Развитие этнокультурной компетентности педагогов в современной социокультурной среде // Фундаментальные исследования. – 2011. – № 8 – С. 280–283.
10. Рюлькер Т. Поликультурное образование: реформа учебных программ // Перспективы: вопросы образования. – Париж: ЮНЕСКО. – 1993. – №1. – С. 53-69.
11. Дмитриев Г.Д. Многокультурное образование. – М.: Народное образование, 1999. – 208 с.
12. Палаткина Г.В. (2003) Этнопедагогические факторы мультикультурного образования: дис. ... доктора пед. наук / Г.В. Палаткина. – М., 2003. – 400 с.
13. Комогоров П. Ф. Формирование толерантности в межличностных отношениях студентов высшего учебного заведения: автореф. дис... канд. психол. наук. – Курган, 2000. – 23 с.
14. Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2002. – С. 218-225.
15. Кабылбекова З. Б. Воспитание поликультурной личности студента как педагогическая реальность: дис. ... канд. пед. наук. – Тараз, 2000. – С. 76.
16. Наурызбай Ж. Ж. Этнокультурное образование: теоретический аспект и инновационный опыт. – Жезказган: ЖезУ, 2001. – 55 с.

17. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980. – 234 с.
18. Артановский С. Н. Об абсолютной ценности личности // Вестник ЛГУ. Сер. 6. Вып. 3, № 20. – 1988.
19. Арутюнов С. А. Народы и культуры. Развитие и взаимодействие. – М., 1989. – 243 с.
20. Бембеев В. Ш., Бембеева В. В. История и культура родного края. – Элиста, 1992. – 106 с.
21. Бодалев А. А. Личность и общение. – М.: Педагогика, 1983. – 215 с.
22. Этническая культура. [Электронный ресурс]. –
23. Костина А. В. – Этническая культура: специфика развития в современном мире. [Электронный ресурс] - https://www.tuva.asia/journal/issue_1-2/118-ethnic-culture.html, 2009.
24. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. – Эйдос // Интернет-журнал. – 2006. [Электронный ресурс]
25. Студент – Википедия // [Электронный ресурс]: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Студент>.
26. Бондаревская Е. В. Личностно-ориентированный подход в теории и практики педагогической работы с детьми мигрантами // Международная педагогическая лексикография в теории и практике обучения в высшей школе: сб. трудов международной научно-практич. конф. – Ростов-на-Дону, 2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rspu.edu.ru/pageloader.php>
27. Терборн Г. «Мультикультурные общества» / Терборн Г. // Социологическое обозрение. – 2001. – Т. 1. – № 1. – Переводы // [Электронный ресурс]: http://img0.liveinternet.ru/images/attach/b/0/3556/3556637_01tra1.pdf.
28. Мамонова В. А. «Мультикультурализм: разнообразие и множество» Текст/ Мамонова В. А. // Журнальный клуб Интелрос Credo New № 2, 2007 // [Электронный ресурс]: http://www.intelros.ru/2007/07/06/vamamonova_multikulturalizm_raznoobrazie_i_mnozhestvo.html.
29. Социальная работа с молодежью: учеб. пособ. / Под ред. Н. Ф. Басова. – М.: Дашков и К, 2008.

References

- Abulhanova - Slavskaya K. A. (1980) Deyatel'nost i psihologiya lichnosti [Activity and personality psychology]. Moscow: Nauka. - P. 234. (In Russian)
- Alipkhanova F. N. (2009) Jetnokul'turnaja kompetentnost' kak komponent professional'noj gotovnosti pedagoga [Ethnocultural competence as a component of the teacher's professional readiness] Izvestiya DSPU,3, 21-25. (In Russian)
- Artanovskiy S. N. (1988) Ob absolyutnoy tsennosti lichnosti [On the absolute value of personality]. Vestnik LGU. Series 6. Issue 3, № 20. (In Russian)
- Arutyunov S. A. (1989) Narody i kultura. Razvitie i vzaimodeystvie [Peoples and Cultures. Development and interaction]]. Moscow. - P. 243. (In Russian)
- Basofa N. F. (2008) Socialnaya rabota s molodezhyu: Uchebnoye posobie Pod redaktsiei [Social work with youth: Textbook manual, edited by N. F. Basov] - Moscow, Dashkov, et al. (In Russian)
- Bembееv V. Sh., Bembееva V. V. (1992) Istoriya i kultura rodnogo kraja [History and culture of the native land]. Elista. - P. 106. (In Russian)
- Bodalev A. A. (1983) Lichnost i obshchenie [Personality and communication]. Moscow: Pedagogika. - P. 215. (In Russian)
- Bondarevskaya E. V. Lichnostno_orientirovannii podhod v teorii i praktiki pedagogicheskoi raboti s detmi migrantami [Personality-oriented approach in the theory and practice of pedagogical work with migrant children] (In Russian)
- Dmitriev G. D. (1999) Mnogokulturnoe obrazovanie. – [Multicultural education. - M.: People's education - 208 p. Etnicheskaya kultura [Ethnic culture]. [Electronic resource]. <https://studepedia.org/index.php?post=25546&vol=2> (In Russian)
- Etnicheskaya kultura [Ethnic culture]. [Electronic resource]. <https://studepedia.org/index.php?post=25546&vol=2> (In Russian)
- Fedorova S. N. (2006) Formirovanie jetnokul'turnoj kompetentnosti budushhih pedagogov: Avtoreferat doktora pedagogicheskikh nauk [Formation of ethno-cultural competence of future teachers: Abstract of Doctor of pedagogic sciences], Moscow. (In Russian)
- Fokin Y. G. (2002) Prepodavanie i vospitanie v vysshej shkole: Metodologiya, celi i sodержanie, tvorчestvo: Uchebnoye posobie dlja studentov vysshih uchebnyh zavedenij. [Teaching and education in higher education: Methodology, goals and content, creativity: a manual for college students], Moscow. (In Russian)
- Gurov, V. N., Vulfov, B. Z., Galyapina, V. N. & others.(2004) Formirovaniye tolerantnoy lichnosti v polietnicheskoy obrazovatel'noy srede. Uchebnoye posobiye [Formation of a tolerant personality in a polyethnic educational environment. Textbook], Moscow. (In Russian)
- Kabyzbekova Z. B. (2000) Vospitaniye polikul'turnoy lichnosti studenta kak pedagogicheskaya real'nost': dissertatsiya kandidata pedagogicheskikh nauk. [Education of the student's multicultural personality as a pedagogical reality: dissertation of Candidate of pedagogic sciences], Taraz. (In Russian)
- Komogorov P. F.(2000) Formirovanie tolerantnosti v mezhlchnostnyh otnoshenijah studentov vysshego uchebnogo zavedeniya: Avtoreferat dissertatsii kandidata psihologicheskikh nauk [Formation of tolerance in interpersonal relations of students of higher educational institution: Author's abstract of dissertation of Candidate of psychological sciences], Kurgan. (In Russian)
- Konovalova L. V. (2000) Uchitel' v mnogonacional'nom regione: Programma speckursa i metodicheskie rekomendatsii dlja studentov i molodyh pedagogov [Teacher in a multinational region: Special course program and methodological recommendations for students and young teachers], Stavropol. (In Russian)
- Koroleva G. M. (2011) Razvitie jetnokul'turnoj kompetentnosti pedagogov v sovremennoj sociokul'turnoj srede. Fundamental'nye issledovaniya [Development of ethno-cultural competence of teachers in the modern socio-cultural environment / Fundamental research]. 8, 280-283. (In Russian)

- Kostina A. V. Etnicheskaya kultura: specifika razvitiya v sovremennom mire [Ethnic culture: specifics of development in the modern world]. [Electronic resource] https://www.tuva.asia/journal/issue_1-2/118-ethnic-culture.html. (In Russian)
- Kukushin B. C. (2000) Etnopedagogika i etnopsihologiya [Ethnopedagogy and ethnopsychology: a textbook for students]. Rostov-na-Donu: Feniks. (In Russian)
- Levchenko T. A., Ageeva L.E., Agranovich E.N. (2013) Jetnokul'turnaja kompetentnost' budushhih pedagogov Uchebnoe posobie [Ethnocultural competence of future teachers a textbook], Almaty. (In Russian)
- Mamonova V. A. (2007) Mul'tikul'turalizm: raznoobrazie i mnozhestvo [Multiculturalism: diversity and variety] Journal Club Intelros Credo New 2, Retrieved from: [http://www.intelros.ru/2007/07/06/vamamonova_multikulturalizm_raznoobrazie_i_mnozhestvo.html]. (In Russian)
- Nauryzbay Zh.(2001) Etnokul'turnoye obrazovaniye: teoreticheskiy aspekt i innovatsionnyy opyt [Ethnocultural Education: Theoretical Aspect and Innovative Experience], Zhezkazgan. (In Russian)
- Nesterenko A. V.(2001) Duhovno-nravstvennoe razvitie lichnosti na osnove russkoj tradicionnoj kul'tury v sovremennyh social'no-kul'turnyh usloviyah: Dissertaciya kandidata pedagogicheskikh nauk [Spiritual and moral development of personality on the basis of Russian traditional culture in modern socio-cultural conditions: Dissertation of Candidate of pedagogic sciences], Moscow. (In Russian)
- Palatkina G. V. (2003) Etnopedagogicheskie faktori multikulturnogo obrazovaniya_ Dis. ... d_raped. nauk [Ethnopedagogical factors of multicultural education: Dis. ... Dr. ped. Sciences] / G. V. Palatkina. - Moscow, 2003 - 400 p. (In Russian)
- Poshtareva T. N. (2005) Formirovanie etnokulturnoy kompetentnosti [Formation of ethnocultural competence]. Pedagogika. - № 3. - P. 35-42. (In Russian)
- Rulker T. (1993) Polikulturnoe obrazovanie_ reforma uchebniy programm [Multicultural Education: Curriculum Reform] // Prospects: Educational Issues. – Paris: UNESCO. - No. 1. - P. 53-69. (In Russian)
- Student [Student], Wikipedia. Retrieved from: [https://ru.wikipedia.org/wiki/ Student](https://ru.wikipedia.org/wiki/Student). (In Russian)
- Terborn G. (2001) Mul'tikul'turnye obshhestva [Multicultural Societies] / Terborn G., Sociological Review. - T. 1. - № 1. – Translations. Retrieved from: http://img0.liveinternet.ru/images/attach/b/0/3556/3556637_01tra1.pdf.
- Zimnyaya I. A. (2006) Klyuchevye kompetencii - novaya paradigma rezultata sovremennogo obrazovaniya [Key competences - a new paradigm of the result of modern education]. [Electronic magazine], Eidos. <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>. (In Russian)